

РОЗВИТОК СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

І. І. Волкова,
старший викладач
Г. О. Кондакова,
магістрант

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
volkova1807@ukr.net

У статті розглянуто розвиток окремих видів спортивно-оздоровчого туризму та їх територіальна організація в Україні. Найбільше уваги приділяється гірськолижному туризму, який являє собою основу розвитку туризму в Україні у зимовий період. В роботі проведений аналіз гірськолижних районів, курортів та їх туристичної інфраструктури. Не меншою популярністю у туристів користується пішохідний туризм, особливо популярні гірсько-пішохідні маршрути, водний та спелеологічний туризм. У статті розглядаються природні умови для розвитку цих видів туризму, наводиться перелік територій країни, придатних для проведення гірсько-пішохідних маршрутів, водних туристських походів, спелеотуризму та визначається їх категорія складності. В роботі також розглядаються такі види туризму, як велосипедний, кінний, дайвінг та екстремальний.

Ключові слова: спортивно-оздоровчий, гірськолижний, пішохідний, гірсько-пішохідний, водний, спелеологічний, велосипедний, кінний, дайвінг, екстремальний туризм.

РАЗВИТИЕ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

В статье рассмотрено развитие отдельных видов спортивно-оздоровительного туризма и их территориальная организация в Украине. Больше внимания уделяется горнолыжному туризму, который представляет собой основу развития туризма в Украине в зимний период. В работе проведен анализ горнолыжных районов, курортов и их туристической инфраструктуры. Не меньшей популярностью у туристов пользуется пешеходный туризм, особенно популярны горно-пешеходные маршруты, водный и спелеологический туризм. В статье рассматриваются природные условия для развития этих видов туризма, приводится перечень территорий страны, пригодных для проведения горно-пешеходных маршрутов, водных туристских походов, спелеотуризма и определяется их категория сложности. В работе также рассматриваются такие виды туризма, как велосипедный, конный, дайвинг и экстремальный.

Ключевые слова: спортивно-оздоровительный, горнолыжный, пешеходный, горно-пешеходный, водный, спелеологический, велосипедный, конный, дайвинг, экстремальный туризм.

THE DEVELOPMENT OF SPORTS TOURISM IN UKRAINE

The article deals with the development of various types of sports tourism and their territorial organization in Ukraine. The article pays attention mountain ski tourism, which is the basis for the development of tourism in Ukraine in winter period. The ski areas, ski resorts and their tourism infrastructure are analyzed in the article. Mountain hiking trails, water and speleological tourism, hiking are popular with tourists. The natural conditions for the development of these types of tourism are highlighted, the list of the country's territories, which are suitable for mountain hiking trails, water tourism campaigns and speleological tourism are offered, their category of complexity is determined. The following types of tourism as cycling, horse riding, scuba diving and extreme tourism are considered.

Key words: cycling, diving, extreme tourism, hiking, horse riding, mountain ski, mountain hiking, speleology, sports, water.

Постановка проблеми. Спортивно-оздоровчий туризм є складовою загальнодержавної системи фізичної культури і спорту та спрямований на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини шляхом її залучення до участі у спортивних походах різної складності, змаганнях з техніки спортивного туризму, самодіяльних туристичних подорожах, мандрівних туристичних подорожах активного характеру.

Спортивно-оздоровчий та самодіяльний активний туризм є невід'ємною складовою вітчизняної туристичної галузі, сприяє розвитку та поширенню активних форм відпочинку, а отже, має ще й рекреаційні, пізнавальні, виховні, економічні та інші функції.

Розвиваючись на межі спорту і активного дозвілля в природному середовищі, активний туризм сприяє розвитку внутрішнього туризму.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблеми розвитку спортивно-оздоровчого туризму в Україні

висвітлювалися в різні роки українськими вченими. Серед найбільш авторитетних можна назвати праці таких вчених, як П. О. Масляк, Ю. В. Щур, А. Ю. Дмитрук, М. Гамкала, В. Ф. Кифяк, Ю. І. Прасул та інших.

Метою дослідження в даній роботі є аналіз розвитку видів спортивно – оздоровчого туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Найпопулярнішим та найбільш масовим видом спортивно – оздоровчого туризму є гірськолижний. Україна має наявні природні ресурси та передумови для розвитку цього виду туризму. На території України гірськолижний туризм розвивається у Карпатському регіоні, на території якого розташовані невисокі, вулканічного походження, середньою висотою близько 1200 – 1400 м Карпатські гори. Найвища точка знаходиться в районі сел Ясиня і Яблуниця – гора Говерла – 2061 м. Поруч розташовані всі двохтисячники Українських – Бребенескул (2032 м), Піп

Іван Черногорський (2028 м), Петрос (2020 м), Гутин Томнатик (2016 м), Ребра (2001 м), які зосереджені на масиві Черногора. Гірські вершини покриті снігом близько 5 місяців протягом року, мають зручні гірські схили і тому на території всіх чотирьох областей є всі умови для розвитку гірськолижного туризму [36, с. 106 – 110]. Важливою складовою є також необхідна туристична інфраструктура – добре обладнані гірськолижні траси, підйомники та маршрути, наявність снігогенеруючого обладнання, пунктів прокату гірськолижного спорядження, а також достатня кількість готелів, туристичних комплексів, інших місць проживання, місць харчування, які з кожним роком покращуються на гірськолижних курортах.

Карпатський регіон поділяється на 2 частини – Прикарпаття і Закарпаття. Прикарпаття – це Львівська, Івано-Франківська і Чернівецька області, а Закарпаття – Закарпатська область.

Гірськолижний туризм розвивається в 19 районах областей Карпатського регіону. Найбільша їх кількість зосереджена на території Закарпатської області – 8, що по Карпатському регіону становить 42 %, по чотирі гірськолижних району мають Івано-Франківська та Чернівецька області, що в процентному співвідношенні складає 21 %, а на території Львівської області розташована найменша кількість гірськолижних районів – 3, що становить 16 % від території регіону. Найбільш розвинені гірськолижні райони серед туристів – це Яремчанський в Івано-Франківській; Рахівський, Міжгірський, Великоберезнянський та Воловецький в Закарпатській; Сколівський у Львівській та Вишніцький у Чернівецькій областях, тому що вони розташовані у найвищих ділянках гір та саме в них знаходяться великі добре обладнані гірськолижні курорти.

Найбільша кількість гірськолижних курортів знаходиться в Закарпатській області – 16, що в процентному співвідношенні становить 42 %. По районах їх розподіл такий: в Міжгірському – 6, в Рахівському – 3, в Великоберезнянському – 2, по одному в Мукачівському, Тячинському, Перечинському, Воловецькому та Хустському. Друге місце займає Івано-

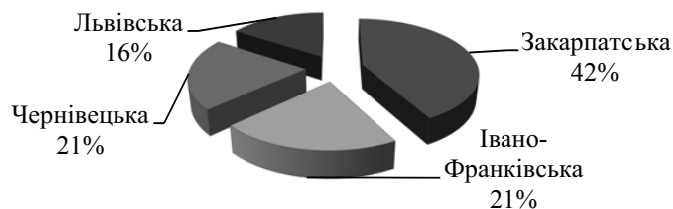

Рис. 1. Розподіл гірськолижних курортів за областями

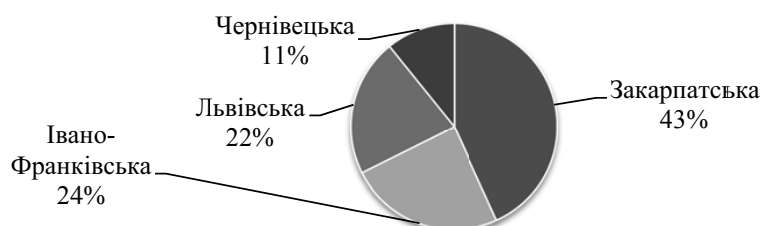

Рис. 2. Розподіл гірськолижних курортів за областями

Франківська область з кількістю 9, що становить 24 % від Карпатського регіону. Найбільша їх кількість в Яремчанському – 4 та Косівському районах – 3, Верховинський та Долинський райони мають лише по одному курорту. На третьому місці знаходиться Львівська область – 8 курортів, що становить 21 %. Сколівський район зосереджує найбільшу їх кількість – 6, а Турківський та Миколаївський – по одному. Чернівецька область посідає останнє місце за кількістю гірськолижних курортів – 4, що в процентному співвідношенні становить 13 %. По одному курорту мають Герцаївський, Вишніцький, Путильський та Новоселицький райони.

В Україні є достатня кількість гірськолижних курортів, деякі з них обладнані по міжнародним стандартам. Найзначнішими гірськолижними курортами у Івано-Франківській області є Буковель; Закарпатській – Драгобрат, Пилипець та Красія; Львівській – Славське та Тисовець; Чернівецькій – Мигове.

Важливим показником є інфраструктура гірськолижних курортів, яка включає кількість трас, підйомників та засобів розміщення.

Таблиця 1

Характеристика інфраструктури по областях Карпатського регіону

Область	Кількість трас	Кількість підйомників	Кількість засобів розміщення
Закарпатська	78	60	142
Івано-Франківська	86	39	204
Львівська	60	37	83
Чернівецька	24	18	46

Складено автором за матеріалами : [3, с. 106 – 110; 5; 6]

Найбільшу кількість гірськолижних трас має Івано-Франківська область – 86, що в процентному співвідношенні становить 35 %. Другу позицію займає Закарпатська область – 78, що становить 31 %, третю – Львівська область – 60, що становить 24 %, а найменшу кількість трас має Чернівецька область – 24, що дорівнює 10 %.

Найбільшу кількість гірськолижних підйомників має Закарпатська область – 60, що в процентному співвідношенні становить 39 %. Другу позицію займає Івано-Франківська область – 39, що дорівнює 25 %, третю позицію – Львівська область – 37, що становить 24 %, а найменшу кількість підйомників має Чернівецька область – 18, що дорівнює 12 %.

Найбільшу кількість засобів розміщення має Івано-Франківська область – 204, що в процентному співвідношенні становить 43 %. Другу позицію займає Закарпатська область – 142, що дорівнює 30 %, третю позицію – Львівська область – 83, що становить 17 %, а найменшу кількість засобів розміщення має Чернівецька область – 46, що дорівнює 10 %.

Структура засобів розміщення на територіях курортів дуже різна. Найбільш поширені готелі, приватні пансіони та міні-готелі. Їх доля в структурі засобів розміщення складає 80 %. До інших відносяться туристичні комплекси, бази відпочинку, комплекси відпочинку, motel та пансіонати.

В результаті проведеного аналізу можна дати оцінку розвитку гірськолижного туризму в областях Карпатського регіону.

Як видно з табл. 3, лідерами з розвитку гірськолижного туризму є Закарпатська та Івано-Франківська області. Закарпатська область є лідером за кількістю районів, курортів та підйомників, а Івано-Франківська – за кількістю гірськолижних трас та засобів розміщення. Закарпатська область за умови розвитку інфраструктури має можливість стати лідером вітчизняного гірськолижного туризму. Третю позицію за усіма показниками займає Львівська область, а четверту – Чернівецька.

Одним з показників аналізу гірськолижного туризму є доступність цінової політики на проживання, а також прокат спорядження та вартість одного підйому на вершину. Вартість проживання на гірськолижних курортах Карпат дуже різниться залежно від засобу розміщення (готель, приватний пансіон, міні – готель, туркомплекс, база відпочинку), рівня інфраструктури та якості пропонованих послуг. Найдорожче проживання представлено на таких курортах, як Буковель, Драгобрат, Красія, Славське, Тисовець, Мигово.

На рис. 6 показані середні ціни проживання на гірськолижних курортах України.

Найдорожчі послуги надаються у ГК «Буковель» – 125 та 45 грн за прокат спорядження та один підйом відповідно, тому що гірськолижне спорядження та якість підйомників відповідає міжнародним стандартам. Середню вартість прокату спорядження надають курорти Красія, Сонячна Долина, Славське, Мигово, Драгобрат, Плай, Ворохт – від 50 до 100 грн, а вартість підйому коштує від 8 до 25 грн. Найнижча вартість спорядження спостерігається на курортах Яремча, Пилипець та Тисовець – 70 грн, а вартість підйому коштує від 8 грн на Яремчі та 15 і 20 грн на Тисовці та Пилипці відповідно.

Обов'язковим елементом характеристики гірськолижного туризму є наявність туристичних потоків. У 2012 р. лідером за кількістю відвідувань був курорт Буковель – 1,5 млн туристів з України, Росії, Білорусі, Молдови та інших країн. Також популярністю користується курорт Славське з кількістю туристів 0,6 млн чол. і молодий та перспективний курорт Тисовець з 0,035 млн туристів.

Аналізуючи гірськолижний туризм в Україні, можна зробити висновок, що цей вид туризму являє собою основу розвитку туризму в Україні у зимовий період.

Рейтинг областей Карпатського регіону з розвитку гірськолижного туризму

Області	Місце області за кількістю гірськолижних					Інтегральна оцінка
	Районів	Курортів	Трас	Підйомників	Засобів розміщення	
Закарпатська	1	1	2	1	2	1,4
Івано-Франківська	2	2	1	2	1	1,6
Львівська	3	3	3	3	3	3
Чернівецька	4	4	4	4	4	4

Таблицю складено авторами

Не меншою популярністю у туристів користується пішохідний туризм, який охоплює практично всю територію України. Особливо популярні гірсько-пішохідні маршрути в Карпатах та Криму. Погодні умови України дають змогу розвивати пішохідний туризм з березня до листопада. Інколи, за сприятливих погодних умов, пішохідні туристичні походи можна здійснювати впродовж усього року. Оскільки близько 95 % території України – це низовини і височини, на яких немає значних природних перешкод на шляху пересування туристів, пішохідним маршрутам переважно надається I категорія складності. А гори займають лише 5 % території краї-

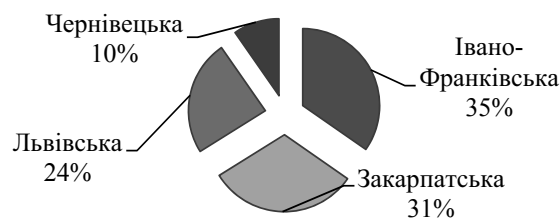

Рис. 3. Розподіл трас за областями Карпатського регіону

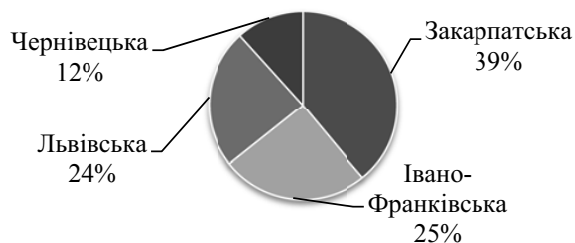

Рис. 4. Розподіл підйомників за областями Карпатського регіону

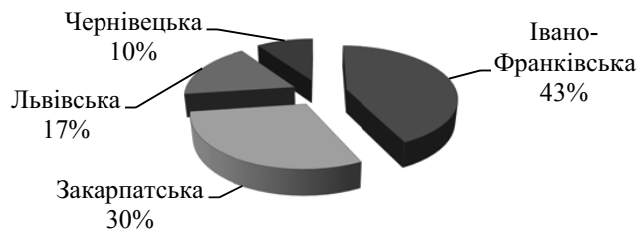

Рис. 5. Розподіл засобів розміщення по областям Карпатського регіону

ни, тому походи II та III категорій складності можна здійснювати лише в Кримських горах і Карпатах.

Пішохідні маршрути в Карпатських горах мають I, II та III категорії складності, тому що в Карпатських горах є і дуже високі гірські вершини, а також гори, які розраховані на легкі походи або походи вихідно-

го дня. Найбільш цікаві та екстремальні маршрути у Карпатах проходять вздовж хребтів та масивів Чорногори, Горган і Свидовця. Тут є ділянки зі значним перепадом висот, скельним рельєфом, складним орієнтуванням, водними перешкодами.

Унікальні властивості має гірський Крим – лісові масиви тут поєднуються з безлісими яйлами, печерами, скелями і величезними проваллями, цікавими водоспадами і неповторними каньйонами. Особливо перспективні меридіональні походи з півночі на південь із завершенням маршрутів на Південному узбережжі. Найцікавіші гірсько-пішохідні маршрути пролягають по таким горам як Демерджи, Чатир-Даг, Ай-Петрі, Орлиний Заліт та інші. Пішохідні маршрути в Кримських горах мають I, II та III категорії складності, тому що наявні як і складні природні перешкоди на маршруті, так і походи легкого рівня.

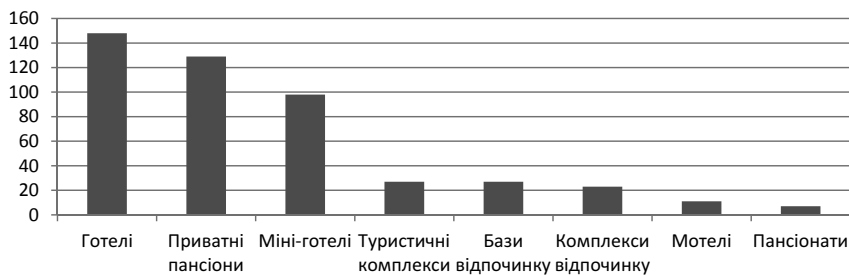

Рис. 6. Структура засобів розміщення у гірськолижних районах

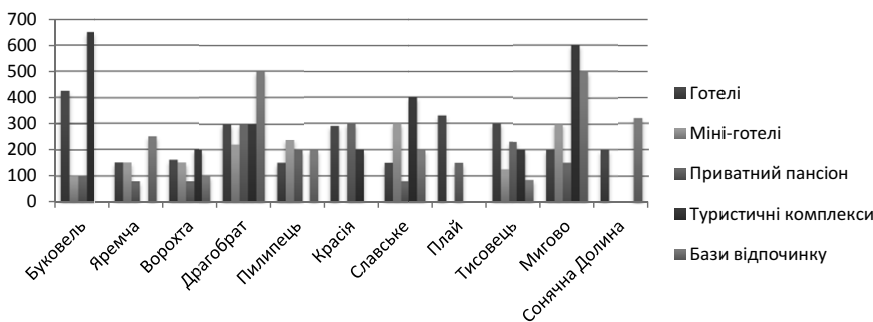

Рис. 7. Середні ціни проживання на гірськолижних курортах

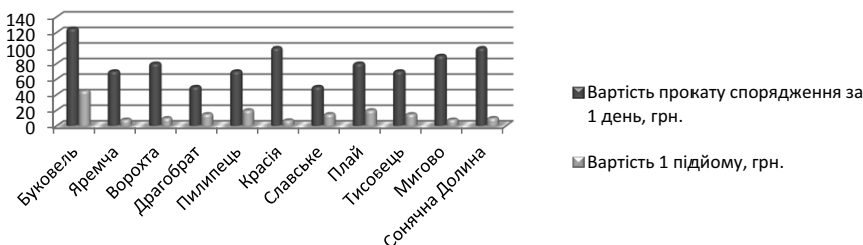

Рис. 8. Вартість прокату спорядження за 1 день та одного підйому

Отже, гірсько-пішохідний туризм в Карпатських та Кримських горах має всі умови для розвитку цього виду туризму – високі гори та перевали, які, в свою чергу, мають гірські та водні перешкоди. Найбільш поширені маршрути II та III категорій складності.

Україна має досить густу річкову систему та понад 70 тис. річок, придатних для проведення водних

туристських походів як на розбірних, так і на надувних плавзасобах різних класів. Великих річок з довжиною понад 500 км в Україні – 8, що в процентному співвідношенні становить 7% від території України, а річок з довжиною понад 100 км на території України – 113, що відповідно становить 93%.

За всім комплексом природних умов для організації водного туризму (похилому руслу, сезонним режимом, особливостями течії, наявністю природних перешкод і складністю у їх подоланні тощо) річки України поділяються на 3 групи: річки низовин, річки височин, річки гірських районів.

З погляду їх використання з метою водного туризму кожна з трьох груп має власну туристично – спортивну складність.

Найнижчий рівень складності (до I категорії) мають річки Поліської, Придніпровської і Причорноморської низовин. До них належать Дніпро з пра-

вими притоками Прип'ять, Ірпінь та ін., праві притоки Прип'яті – Горинь, Стир, Стохід та ін. Рівнинними є ліві притоки Дніпра, Десна з Сеймом і Остром, Сула з Удаєм, Псел, Ворскла, Самара, Сіверський Донець та ін. Всі ці річки цілком доступні для туристів-початківців.

Особливо придатні річки Подільської, Волинської і Придніпровської височин. Це верхні течії Горині, Случа, Тетерів, Уж, Рось басейну Дніпра, Південний Буг з притоками Гірський і Гнилий Тікич, Синюха, Бужок, Червоні Ворота, Гард, а також верхів'я Дністра та його ліві притоки Жванець, Іванчик, Збруч, Смотрич та ін. Всі ці річки дають змогу здійснювати водні мандрівки II і III категорій складності. Пороги нижньої течії Південного Бугу є найскладнішими і вимагають від водних туристів спеціальних навичок.

Гірські річки Карпат належать до третьої групи. Найбільш освоєні туристами праві притоки Дністра: Черемош, Білий Черемош, Чорний Черемош, Стрий у Передкарпатті й Тиса з притоками на Закарпатті. Розвиток техніки водного туризму і збільшення її масштабів

привели до освоєння притоків Черемошу таких як Бистрець, Пробійна, верхів'я Пруту і приток Стрия. Карпатські ріки долаються на катамаранах, байдарках, плотах.

Можливість розвивати водний туризм є в Криму, а саме на гірських річках, в наявності 5 придатних рік для сплаву – це річки Чорна, Західний Булганак,

Альма, Кача, Бельбек. Категорія складності цих річок — III та IV.

Найбільш поширені водні маршрути серед туристів — це маршрути II та III категорій складності, тому що вони пропонують перешкоди у вигляді водних порогів та є більш екстремальними та захоплюючими порівняно з маршрутами I категорії складності.

Найбільш поширені річки для сплаву та інших видів водного туризму — це Черемош, Случ, Смотрич, Прут, Чорна Тиса та ін. Вони відрізняються категорією складності, тому розраховані як на початківців, так і професіоналів.

Отже, на території України є дуже багато річок різних груп, які можуть бути придатні для розвитку різних видів водного туризму. Категоровані маршрути II, III та IV категорії складності можна проводити на річках височин, таких як Горинь, Случ, Південний Буг, Смотрич, а також на гірських річках — Черемош, Прут, Стрий, Тиса, які орієнтовані саме на екстремальні водні спуски. Для початківців можна запропонувати маршрути по річках Дніпра — Прип'яті, Ірпені, Горині, Пслу, а також по Сіверському Дінцю.

Україна надзвичайно багата на печери. В Україні відомі понад 1100 печер різного типу від невеликих до гігантських за розмірами. На даний час досліджено 756 печер, які мають назви та відомо їх довжину та глибину.

Найбільшу кількість печер має Крим — 599, що в процентному співвідношенні становить 79%, другу позицію займає регіон Поділля — 100 печер — 13% відповідно, в Карпатському регіоні — 44 печери, що становить 6%, а на території Буковини налічується 13 печер, що становить лише 2%.

Важливим елементом аналізу є характеристика печер за їх типами, а також довжина та глибина печер, тому що за цими критеріями можна оцінити печери за категорією складності.

На теренах України виділено 4 основних райони проведення спелеопоходів: Крим, Поділля, Буковина та Карпатський регіон. У перших трьох районах переважають печери горизонтального типу різних категорій складності, а в Криму — вертикальні, а також комбіновані.

На території України, а саме в Криму, на Поділлі та в Буковині створені всі умови для розвитку спелеотуризму. Найцікавіші зі спортивної точки зору печери мають класифіковані туристські спортивні маршрути й увійшли до переліку класифікованих печер України. На сьогодні в Україні класифіковано 157 печер від I до IV категорії складності. Найцікавіші печери, які відвідують — це Червона, Молодіжна та Дружба в Криму, а Млинки, Кришталева, Оптимістична та Попелюшка на Поділлі і Буковині.

На території України набувають популярності такі види туризму, як велосипедний, кінний, дайвінг.

Для велосипедних походів I та II категорії складності придатні території всіх областей України.

Основна частина походів більш високих категорій складності здійснюється в гірських районах Карпат і Криму, а саме по гірському південно-західному Криму (II–V категорії складності включно). Водночас ці райони мають густу мережу автомобільних шляхів і населених пунктів. Для велосипедного туризму сформовані близько 1,5 тис. маршрутів і обладнані близько 100 туристичних стоянок.

Кінний туризм, а саме одноденні та багатоденні кінні походи розповсюджені на території Криму, в гірських масивах Демерджи, Ай-Петрі, Аюдаг, а також в Карпатському регіоні. В Криму є 20 кінних клубів, які організують ці маршрути, а в Карпатах — 11.

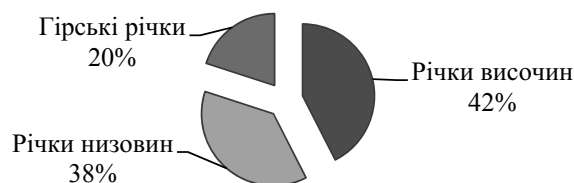

Рис. 9. Частка річок по групах

Рис. 10. Кількість печер по регіонах України

Дайвінг поширений в Криму, цікавий у цьому плані район Тарханкутського півострова, особливо узбережжя під назвою Великий і Малий Атлеш. Є тут і чимало затонулих кораблів, цікавих для обстеження. Існує і активно поповнюється і так звана «Алея вождів» — підводна галерея бюстів колишніх комуністичних вождів. Насичений різними підводними об'єктами район південно-західного узбережжя Криму — від мису Лукулл до мису Сарич. Морське дно в цьому районі надійно зберегло предмети і об'єкти, що свідчать про всі етапи бурхливої і тривалої історії цих місць, залишки затонувлих кораблів і літаків. Також дайвінг поширений на Південному березі Криму (Новий Світ, Судак, Карадаг) та на мисі Айя, в районі Батилимана та в Блакитній затоці біля Сімеїзу. На території Криму налічується 18 дайвінг-центрів та шкіл.

На території України є достатньо сприятливі умови і ресурси для розвитку екстремального туризму. Але низький рівень розвитку туристичної інфраструктури і соціальних стандартів населення призвів до того, що екстремальний туризм у нас у своєму розвитку відстає від загальносвітових тенденцій. За оцінками багатьох вітчизняних спеціалістів, існує великий потенціал екстремаль-

ного туризму, який можна буде розкрити з загальним соціально-економічним розвитком держави. В Україні перспективним вважається розвиток таких видів екстремального туризму, як польоти на повітряних кулях, парашутизм, рафтинг.

Таким чином, в Україні розвиваються різні види спортивно-оздоровчого туризму, насамперед такі як гірськолижний, пішохідний, гірсько-пішохідний, водний, спелеологічний, велосипедний, кінний, дайвінг, екстремальний туризм.

Література

1. Булашев А. Я. Спортивный туризм : учебник / А. Я. Булашев — Х. : ХГАФК, 2004. — 388 с.
2. Дмитрук О. Ю. Спортивно-оздоровчий туризм : навч. посіб. / О. Ю. Дмитрук, Ю. В. Щур. — 2-ге вид., перероб та допов. — К. : «Альтерпрес», 2008. — 280 с.
3. Масляк П. О. Рекреаційна географія : навч. посіб. / П. О. Масляк. — К. : Знання, 2008. — 343 с.
4. Соколов В. А. Спортивный туризм в Україні на сучасному етапі / В. А. Соколов, Ю. В. Штангей, І. В. Петрова // Туризм на порозі ХХІ століття: освіта, культура, екологія: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (18–20 жовтня 2007 р., м. Київ). — К. : Вид-во «КІТЕП», 2007. — 268 с.
5. Федорів О. Я. Гірськолижний туризм в Україні. Путівник / О. Я. Федорів 2008. — 106–110 с.
6. Печери України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://speleo.land.kiev.ua/>
7. Пташина Е. В. Развитие спортивного туризма в Украине [Электронный ресурс] / Е. В. Пташина, В. К. Назаренко. — Режим доступа : http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2012/Sport/2_123337.doc.htm
8. Туристический форум [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.doroga.ua/>
9. Рада з туризму Карпатського регіону [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.tourism-carpathian.com.ua/>
10. ЦМКК Федерації спортивного туризму України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.cmkk.com.ua/>